

УДК 373(091)

© Бабельчук О.І., 2014 р.

<http://orcid.org/0000-0003-3881-4547>

О.І. Бабельчук

ПІДГОТОВКА КЕРІВНИХ КАДРІВ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ (20-ТІ РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ)

У статті досліджені питання, що стосуються освітніх процесів в Україні в історичній ретроспективі, а саме у період 20-их років ХХ століття. Цей період відомий, як період кардинальних змін у суспільно-політичному, економічному, духовному житті країни. 10 березня 1919 року на III Всеукраїнському з'їзді Рад у м. Харкові була проголошена Українська Соціалістична Радянська Республіка, що входила до складу СРСР.

У роботі зазначено, що зі створенням СРСР був запроваджений спеціальний орган, який займався проблемами працівників освіти. Це був Всеробітос – Всеросійська профспілка робітників освіти. Саме провідними діячами цього спеціального органу було визначено низку проблем, що стояли перед середньою освітою в країні.

Автор на основі вивчення й аналізу науково-педагогічної літератури, історичних джерел констатує низький рівень середньої освіти та відсутність необхідної кількості кваліфікованих педагогічних кадрів.

У роботі встановлено, що в 20-ті роки ХХ століття 2/3 дітей віком від 6 до 18 років не мали освіти, тобто ніколи не навчалися у школі. Відзначена гостра необхідність розбудови нової системи середньої освіти, а саме: відкриття шкіл нового типу та підготовка для них педагогічних кадрів.

Автор визначає, що, зважаючи на короткотривалі терміни підготовки викладацьких кадрів, Міністерством народної освіти у досить короткий термін були запропоновані такі установи для підготовки керівних кадрів середньої ланки освіти – педагогічний технікум, практичні інститути народної освіти, педагогічний факультет університету або педагогічний інститут, спеціальні науково-педагогічні курси.

Ключові слова: підготовка, працівник, середня освіта, Україна, керівні кадри.

В статье исследованы вопросы, касающиеся образовательных процессов в Украине в исторической ретроспективе, а именно в период 20-х годов ХХ века. Этот период известен как период кардинальных изменений в общественно-политической, экономической, духовной жизни страны. 10 марта 1919 на III Всеукраинском съезде Советов в г. Харькове была провозглашена Украинская Социалистическая Советская Республика, входившая в состав СССР.

В работе отмечено, что с созданием СССР был введен специальный орган, который занимался проблемами работников образования. Это был Всерабитпрос – Всероссийский профсоюз работников образования. Именно ведущими деятелями этого специального органа был определен ряд проблем, стоящих перед средним образованием в стране.

Автор на основе изучения и анализа научно-педагогической литературы, исторических источников констатирует низкий уровень среднего образования и отсутствие необходимого количества квалифицированных педагогических кадров.

В работе установлено, что в 20-е годы XX века 2/3 детей в возрасте от 6 до 18 лет не имели образования, то есть никогда не учились в школе. Отмечена острая необходимость развития новой системы среднего образования, а именно: открытие школ нового типа и подготовка для них педагогических кадров .

Автор указывает, что, несмотря на кратковременные сроки подготовки преподавательских кадров, Министерством народного образования в достаточно короткие сроки были предложены следующие учреждения для подготовки руководящих кадров среднего звена образования – педагогический техникум, практические институты народного образования, педагогический факультет университета или педагогический институт, специальные научно- педагогические курсы.

Ключевые слова: *подготовка, работник, среднее образование, Украина, руководящие кадры.*

The article explores issues related to educational processes in Ukraine in the historical perspective, namely during the 20-ies of XX century. This period is known as a period of cardinal changes in the socio-political, economic and spiritual life of the country. Ukrainian Soviet Socialist Republic that was a part of the USSR was proclaimed on March 10, 1919 at the III All-Ukrainian Congress of Soviets in Kharkiv.

It is noted in the paper that the creation of the Soviet Union introduced establishing a special body to deal with the problems of educators. It was Vserobitos – Russian trade union of education workers. The leading figures of this special organization identified a number of problems of secondary education in the country.

Author basing on the study and analysis of scientific and educational literature, historical sources states the low level of secondary education and the lack of adequate number of qualified teachers.

It is found in the paper that in the 20 years of the twentieth century two thirds of children aged from 6 to 18 years had no education that means they never studied at school. There was a need to develop a new system of secondary education, namely the creating schools of new type and training teachers for them.

The author points out that, considering the short time of preparation of teachers, the Ministry of education in a fairly short period of time proposed following institutions for leadership training of secondary education – teachers college, practical institute of public education, pedagogical faculty of university, pedagogical institute, special scientific teacher training courses.

Keywords: *training, worker, secondary education, Ukraine, leadership.*

Постановка проблеми. Широко відомо, що майбутнє будь-якої держави залежить від знань, умінь та навичок, духовності та моральності його громадян. Саме ці цінності закладаються в процесах навчання та виховання підростаючого покоління. Таким чином, якщо держава прагне бути сильною, стабільною та могутньою, вона повинна постійно вдосконалювати власну систему освіти.

Відзначимо, що освіта – це цілеспрямована пізнавальна діяльність людей з отримання знань, умінь і навичок або шляхів їх удосконалення. Саме освіта

прискорює процес розвитку й становлення людини як особистості, забезпечує формування її духовності, світогляду, ціннісних орієнтацій і моральних принципів, допомагає засвоїти культурні цінності й успішно діяти в культурному бутті. Її завданням є формування суб'єкта, здатного побачити проблеми, суперечності існуючого світу, виокремити предмети цього світу, знайти нові комбінації відомих елементів і своєю діяльністю створити відсутні елементи, для того, щоб творче осяяння породило нову культурну реальність, діяльність зі створення культурних цінностей. Освіта є одним із найбільш оптимальних способів входження людини у світ науки та культури, оскільки саме в процесі здобуття освіти людина засвоює культурні цінності.

Саме тому необхідно визначити, що подолання проблем у системі освіти є правильним напрямом для розбудови цілісної та міцної, економічно та політично стабільної держави.

Варто відзначити також, що система середньої освіти має певний перелік проблем, спільних та актуальних у будь-який час та в будь-якій країні. До цього переліку, на наш погляд, належать проблеми підготовки та перепідготовки кваліфікованих учительських кадрів, їхнє соціальне та матеріальне становище, зміст освіти та його відповідність потребам держави у певний історичний період.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У ході наукового пошуку встановлено, що питаннями підготовки викладацьких кадрів середньої ланки освіти займалися такі науковці, як А. Боровик, Ю. Васильєв, В. Гриньова, В. Кричевський, В. Лозова та деякі інші.

В історичній ретроспективі систему освіти на початку ХХ століття досліджено у працях Н. Агафонової, В. Липинський, М. Марчук та інші.

Мета статті – проаналізувати особливості процесу підготовки кадрів для середньої освіти України досліджуваного періоду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливим елементом освітньої системи є її працівники, саме від них залежить рівень освіти та її якість. На жаль, треба констатувати й той факт, що сьогодні професія вчителя не є найбільш престижною. Звертаючись до коренів вчительської професії, очевидним стає, що у різні часи її затребуваність та престижність була різною, проте її значущість завжди була й залишатиметься високою. Це підтверджує і вислів, який став крилатим: учитель – творець людських душ.

На нашу думку, для вирішення сучасних проблем середньої ланки освіти необхідним є звернення до історії становлення та подальшого розвитку середньої освіти на теренах України. Зважаючи, що сучасна українська держава має розвинену систему середніх закладів освіти, що коригувалась і вдосконалювалась на базі освітньої системи за часів існування Радянського Союзу, вважаємо

доцільним дослідження проблем середньої ланки освіти у 20-ті роки ХХ століття, які стали основоположними та фундаментальними у становленні системи середньої освіти України.

З історії української держави відомим є той факт, що 10 березня 1919 року на III Всеукраїнському з'їзді Рад у м. Харкові була проголошена Українська Соціалістична Радянська Республіка, що входила до складу СРСР.

У ході наукового пошуку встановлено, що зі створенням СРСР був запроваджений спеціальний орган, який займався проблемами працівників освіти. Це був Всеробітос – Всеросійська профспілка робітників освіти. Створення Всеросійської спілки робітників освіти було організаційно оформлено 29 липня 1919 року. Із цієї дати почався радянський період історії профспілкового руху працівників освіти. Відзначимо, що у травні 1922 року профспілку працівників освіти та мистецтв було поділено на дві самостійні профспілкові організації: працівників освіти та працівників мистецтв [1].

Аналіз науково-педагогічних матеріалів дозволяє стверджувати, що питання підготовки педагогічних кадрів середньої ланки освіти широко висвітлювались у педагогічній періодиці 20-х років ХХ століття (журнали: «Працівник освіти», «Просвіта», «Народна освіта»).

Так, у щомісячному журналі «Працівник освіти», що видавався ЦК Всеросійської Спілки Працівників Освіти, широко висвітлювались питання становлення, розвитку та вдосконалення системи середньої освіти в Україні.

Вважаємо за необхідне звернути увагу на статтю О. Калашникова «Про підготовку працівників освіти» [3, с. 19–23], в якій висвітлені нагальні проблеми щодо підготовки працівників освіти, а саме: сучасне становище вчительських кадрів; загальні нариси сучасної середньої школи; формування педагогічних кадрів старої школи; система педагогічної освіти.

У статті автор слушно визначає, що завдання, які ставить держава та суспільство перед працівниками освіти, повинні визначатися політично-економічним розвитком держави. Отже, зміна політичного курсу держави безпосередньо впливає на зміст підготовки педагогічних кадрів. Загальновідомо, що у 20-х роках ХХ століття відбулася зміна політичної влади та перехід до соціалістичного будівництва та принципів комунізму. Зазначимо також, що, згідно зі статистичними даними досліджуваного історичного періоду, більше третини усього населення не мали навіть повної середньої освіти, що безпосередньо позначалося на побудові нової системи середньої ланки освіти та питаннях підготовки працівників освіти.

Спираючись на дані офіційних документів Міністерства народної освіти, можемо зробити висновок, що у 20-х роках ХХ століття тільки у Харківській губернії знаходилось 850 тисяч дітей віком від

6 до 18 років, які ніколи не навчалися у школі. Отже, потреба у великій кількості педагогів була очевидною. Окрім того, деякі науковці досліджуваного періоду (І. Булатніков, О. Залкінд, О. Калашников) відзначали, що ще одним чинником недостатньої кількості викладачів та їх низького кваліфікаційного рівня була необхідність у спеціалістах іншого профілю, яких потребувала військова ситуація в країні. Серед чинників, що вплинули на зменшення кількості викладацького складу, можна назвати і низький рівень їхнього матеріального достатку [2, с. 19].

Зауважимо, що зміна політичної влади та перехід до нового курсу в соціально-політичному розвитку держави поставив нові завдання перед школою та педагогічними кадрами.

Уважаємо за необхідне відзначити, що на початку 20-х років ХХ століття підготовкою вчителів займалися декілька педагогічних семінарій та інститутів, випускники яких викладали у народних школах. У середніх школах викладачами були випускники університетів, які не мали спеціальних педагогічних знань і в багатьох випадках спиралися на власний досвід та інтуїцію [3, с. 21].

Таким чином, проблеми підготовки кваліфікованих викладачів середньої школи стали пріоритетним напрямом розвитку держави. Відзначимо, що науковці досліджуваного історичного періоду визначали два напрями подолання кризи в системі середньої освіти: короткотермінова підготовка педагогів та відкриття педагогічних технікумів.

Зупинимось більш детально на зазначених напрямках. У статті О. Калашникова відзначалось, що «сурогатами» педагогів могли стати канцелярські та службові кадри після закінчення короткотривалих педагогічних курсів. На думку автора, – це тимчасовий метод, який потребує найменших матеріальних затрат і часу, що є суттєвим у подоланні зазначеної вище проблеми. Відзначимо, що «сурогати» – педагоги могли працювати тільки у народній школі.

Другим напрямом підготовки вчителів повинні були стати педагогічні технікуми. Як тип навчального закладу, педагогічний технікум буде першою сходинкою професійної школи педагогічного спрямування, в якому будуть навчатися випускники єдиної школи. Термін навчання становитиме 4 роки й буде поділений на 2 половини: перша – загальноосвітня, а друга – спеціально-педагогічна з двома відділеннями (шкільне й дошкільне).

Відзначимо, що викладачів для альтернативних педагогічних установ, директорів шкіл, організаторів народної освіти повинні готувати вищі педагогічні заклади. За умови недостатньої кількості спеціалістів Міністерство народної освіти пропонувало «використовувати ті навчальні заклади, що за своїми даними, матеріальним обладнанням та викладацьким складом близько підходять до вищої

школи» [3, с. 21]. Такі навчальні заклади отримали назву практичних інститутів народної освіти. Термін навчання становив 4 роки, проте мав більшу кількість відділень, що мали на меті займатися не тільки соціальним вихованням, а й політично-просвітньою діяльністю та профтехнічною освітою.

Відзначимо, що наступною сходинкою педагогічної освіти повинна була стати вища педагогічна школа – педагогічний факультет університету або педагогічний інститут. Основним завданням на цьому рівні освіти була підготовка педагогів загальної школи та наукових працівників у сфері соціального виховання. Термін навчання у педагогічних інститутах та на педагогічних факультетах становив 3 роки та був розрахований на осіб, що отримали повну середню освіту (тобто закінчили школу другої сходинки), або тих, хто закінчив першу загальноосвітню половину педагогічного технікуму.

Останньою сходинкою в системі педагогічної освіти повинні були стати спеціальні науково-педагогічні курси, на які зараховували осіб, що отримали професійну підготовку в педагогічному технікумі або у вищій школі. Термін навчання становив 1 – 2 роки зі стажуванням у професійній середній або вищій школі. Ці навчальні установи готували викладачів спеціальної та профтехнічної освіти.

Висновки. Таким чином, на основі викладеного вище матеріалу можна зробити висновок про те, що у 20-ті роки ХХ століття в Україні була розроблена чотирьох ступенева модель вищої педагогічної освіти з урахуванням соціального, матеріального та політичного становища нової соціалістичної держави. Також вважаємо доцільним зазначити, що кожна зі ступенів професійної педагогічної освіти за умови реформування отримала свій подальший розвиток й знайшла відбиття у сучасній українській системі підготовки педагогічних кадрів. До перспективних напрямів подальшого наукового пошуку можна віднести питання підготовки керівних кадрів у галузі середньої освіти в провідних країнах світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Википедия: свободная электронная энциклопедия. Всеработпрос [Электронный ресурс]. – Режим доступа : URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/>
2. Журнал Министерства народного просвещения. – 1919. – Ч. 162. – № 7. – С. 1–19.
3. Калашников А. О подготовке работников просвещения / А. Калашников // Работник просвещения. – 1921. – Июль. – С. 19 – 23.